День закінчився невдало.

— Дзень! Дзень, бум, бум,— жалібно поскаржилася чашка і розсипалась на підлозі гострими, нікому не потрібними черепками.

— Так,— сказала мама,— та-ак!

З черепків не склеїш чашки, це Малюк знав напевно. Очі в нього стали великі й вогкі, як блюдце з недопитим чаєм. Як два блюдця.

Мама зазирнула на саме дно цих блюдець і вирішила:

— Візьмеш віника, зметеш усе і ляжеш спати. Не забудь загасити світло.

Звичайно, мама думала, що син радіє: його ж не покарали за розбиту чашку. А Малюк зовсім не радів. Він гірко зітхав, вимітаючи черепки новим, дуже важким віником: хм, загасити світло...

Темрява тільки й чекала, щоб почати з Малюком злу і нечесну гру: без світла усе зміщувалося, розросталось, а темрява причаювалась у кутку, і в неї навіть не можна було вистрілити з рогатки.

Під роялем з’являвся Шурхіт, та й сам рояль скидався скоріш на якусь живу істоту, а не на музичний інструмент. Стіни починали коливатись, по них повзли і звивалися смугасті тіні, блимали хижо відблиски червоної неонової реклами. Стіл ворушив ногами, як слон у джунглях, з-за шафи визирав лукавий Тілімбом. Вдень це був звичайнісінький гострий ріжок креслярського столу.

Коли тато писав курсовий проект, то розкладав стіл у кімнаті. Над ним повисала тепла жовта лампа. Татова тінь розгулювала по стелі, але

це була доброзичлива, кумедно скуйовджена тінь, яка могла тільки розсмішити.

Тато чомусь не любив курсових проектів. Він полегшено зітхав, коли, нарешті, міг скрутити трубкою білий папір, покреслений чорними лініями і кружками, а креслярський стіл засунути за шафу. Малюкові ж тоді ставало сумно, бо під роялем на ніч знову оселявся Шурхіт...

— Мам!

— Що сталося?

— Нічого не сталося. Мам, я не боюсь, просто мені нудно самому.

— Спи, то й не буде нудно.

— Мам? Мам, впусти в кімнату трохи світла з кухні. Ну, хоч би ниточку!

— Спи, Малюче. За чашку не було прочухана? Ну, то спи, чуєш?

Навіщо мама нагадує про чашку? Чашок залишилося ще багато, штук п’ять, усі однакові, а синіми квіточками. Чому ж треба весь час пам’ятати про одну розбиту? І взагалі, може, краще пити чай з чайника? Вода ллється просто в горло — тільки встигай ковтати.

Буль, буль, буль...

Хоч як хотілось поганому Шурхоту під роялем розбудити Малюка, хлопчик все-таки заснув. Останнє, що він встиг почути, був голос батька:

— Проклятий інтеграл! Нема мені життя від нього...

— Інтеграл — це хто? — запитав у матері вранці Малюк.

— Ти не зрозумієш. Треба вирости.

— Як Ігор?

— Ще більше.

— Як тато?

— Як тато... Малюче, невже ти не бачиш, що я щось роблю? Коли ти вже зрозумієш, що в мене є й свої турботи, а не тільки твої?

Малюк напився молока, натягнув на голову шапку, одягнув куртку і запитав:

— Мам, можна, я піду на двір?

— Тільки не бігай. А то спітнієш і знову почнеш кашляти.

— Добре,— відповів Малюк,— не буду! — і щодуху злетів сходами вниз.

У дворі уже стояли Юра й Шура — брати-близнюки, схожі між собою, як мамині чашки з синіми квітками.

— Ні, не дорахуєш до мільйона! — притупуючи для більшої переконливості ногою, говорив Юрі Щура.

— Дорахую, от побачиш!

— Мільйон — це скільки? — поцікавився Малюк.

— Багато! — пояснив Шура.— До мільйона треба три дні не їсти, нічого не говорити, не спати, все тільки рахувати — і то не дорахуєш.

— А я дорахую!— не здавався Юра.

— Мільйон — це стільки? — широко розвів руками Малюк.

— Де там! Більше! — заперечили брати.— Це як все небо, от скільки!

— А інтеграл хто такий? — запитав Малюк.

— Ін-те-грал? — повторили в один голос блазнюки.— Це ще більше!

Потім Юра, Шура, Наталя й Іра грали в піжмурки, а Малюк сидів на дерев’яних сходах і пробував сам собі пояснити про інтеграл, але з цього нічого не виходило. Малюк навіть не міг додуматись, на що той інтеграл схожий.

Виглянула на балкон мама, побачила, що Малюк сидить, і наказала:

— Зараз же побігай! Ніс від холоду став червоний, як клюква!

Бігати не хотілося. Загадковий ІНТЕГРАЛ вабив до себе, наче новий м’яч на вітрині магазину. Малюк таки будь-що прагнув довідатися, що таке інтеграл. Він мусив знати, інакше це завжди заважало б йому бігати і взагалі займатись якимись іншими справами.

Наталка сказала, що "Інтеграл" — новий сорт цукерок: смачні, з шоколадною начинкою, пояснила вона і облизнулась. Ірка думала, що це якийсь інструмент, а Ігор з четвертого класу не зовсім упевнено повідомив, що так називається одна з невідкритих досі планет.

Малюк недовірливо збирав усі суперечливі твердження. На думку Малюка, вони були варті не більше, ніж обгортки від цукерок. Малюк мучився, сидячи на дерев'яних східцях, а інтеграл залишався темною загадкою.

І тільки тато розгадав її. Хлопчик підійшов до тата з боязкою надією: пояснить — не пояснить?

Тато посадив Малюка на одне коліно, з таємничим виглядом озирнувся навколо і зашепотів мало не в саме Малюкове вухо:

— Ти знаєш, це злий і хитрий дідуган. Може зробити з людиною все, що йому заманеться. Вуса в нього довгі, а борода сива і розколошкана, живе він під замшілим каменем, а перед вечорами виходить: кого б зачарувати? Кому б капость вчинити? Старим бабусям нитки переплутує в клубках, у трамваях гальма псує, забиває димарі, розбиває вікна, а всі потім на хлопчаків скаржаться, думають, що це вони пустують. А зі мною він одного разу знаєш що утнув? Провалив на екзамені, розумієш, брате, провалив — і що хоч роби!

Малюк сполохано уявляв, як тато провалюється: під ним розступалась підлога, і тато летів, летів... А десь недалеко зловтішно хихикав злий дідуган Інтеграл.

Не можна було залишати цього просто так. Малюк здивувався, що тато не спробував відплатити Інтегралові.

Він обережно розпитував:

— А де замшілий камінь?

— Який замшілий камінь?

— Таж той, де Інтеграл живе.

— Ах, той! — на татовому обличчі знову з’явився таємничий вираз.— Замшілий камінь там, де Полтва під землю ховається.

— А де Полтва під землю ховається? — не заспокоювався хлопчик.

— Під горою, де кінчається місто...

З рогаткою в кишені і з трьома бубликами він вирушив на пошуки Інтеграла. Найважче було вперше самому перейти вулицю. Малюк тричі дивився праворуч і стільки ж — ліворуч, перш ніж ступити на брук.

Довго ішов Малюк, однак гора, де ріка Полтва мала ховатися під землю, чомусь ніяк не з’являлась, а місто зовсім не кінчалось, а весь час ніби тільки починалось.

Малюк присів на лавці у парку. В кишені залишились тільки крихти від бубликів. Камінці і залізячки, що ними стріляють з рогатки, були неїстівні.

Малюк сидів і думав, що, мабуть, хитрий Інтеграл заплутав усі сліди, і тепер його повік не розшукаєш, і хтозна, чи знайдеться навіть дорога додому. Він сидів і думав і раптом почув позад себе два голоси — один тоненький і плаксивий, а другий сердитий і басовитий. Малюк озирнувся. Неподалік на пеньку сидів хлопчик. Власне, не сидів, а хотів сісти, а його, сварячись, тягнув за руку вбраний у кошлате пальто сивий чоловік. Малюк здригнувся: чоловік мав вуса! І бороду! І голос у нього був злий, і хто б ще міг отак смикати за руку хлопчика, який нікому нічого не заподіяв, а просто хотів сидіти на пеньку?! Ясно, це був він, злий, хитрий Інтеграл!

Тремтячими руками Малюк витяг рогатку і. забувши навіть примружити око, прицілився й вистрелив. Хлопчак на пеньку зойкнув, а Інтеграл випустив його руку і почав шукати поглядом злочинця. Малюк

присів за лавкою і знову вистрелив. Він влучив Інтегралові в черевик, і Інтеграл почав нервувати.

— Хто там? — гукнув він.— Що за дурні жарти!

Малюк вистрелив утретє, цього разу вже не влучив, зате дідуган запримітив його. Малюк хотів дременути геть і не міг зрушити з місця: так і є, Інтеграл обернув його на камінь!

— Пусти мене, зараз же відпусти! — репетував Малюк, намагаючись вирватись із чіп них рук Інтеграла.— Я тебе знаю, я знаю. Ти — Інтеграл, Інтеграл!

Кошлате зелене пальто підстрибнуло на плечах Інтеграла — він реготав, реготав і втирав сльози.

— Можеш не сміятись, це тобі все одно не допоможе! — кричав Малюк.— Я буду знову стріляти, от! Щоб ти не провалював мого тата на екзаменах, злий Інтегралище!

Інтеграл перестав сміятись. Він підняв угору хлопчикове обличчя, торкнувши двома пальцями за підборіддя. Інтеграл дивився в Малюкові очі, а Малюк дивився на Інтеграла. Малюків погляд був злий і колючий, Інтеграл не витримав цього погляду. Він одвів очі.

— Так,— поволі сказав він.— Тепер я зрозумів. Ти помиляєшся. Я зовсім не Інтеграл. Це... розумієш, у мене є... як би тобі пояснити... Є такий старий на світі, дуже схожий на мене... Це йому на руку — нехай думають, що ніби я Інтеграл! А це не я, а він... Він провалює людей на екзаменах, і взагалі — він справжній Інтеграл. Ти знаєш,— "Неінтеграл" озирнувся і таємниче, як тато, задихав тютюном у Малюкове вухо: — Ти знаєш, я й сам його хотів би знайти! Я б йому показав, як провалювати на екзаменах!

Малюк не вірив. Малюк сумнівався. Він супив брови і знову чіплявся поглядом за очі старого.

— Не віриш? — засмутився дідуган.— Не віриш? Чому ж ти не віриш? Гено, скажи йому: хіба ж ми не шукали Інтеграла?

— Шукали,— байдуже підтвердив хлопчик Гена з пенька, щось мнучи в руках.— А якого? Якого тиграла?

— Ось бачиш! — зрадів "Неінтеграл".— А ти не вірив!

Довелось-таки повірити. "Неінтеграл" виявився чарівником. Він вгадав, що Малюк давно вийшов з дому і хоче їсти, а Інтеграл заплутав усі на світі сліди, і Малюк не може знайти дороги назад.

Він купив Малюкові і своєму Гені бутерброди з тонким, смачним листком жовтого голландського сиру і ще цукерки, а потім підняв руку — відразу ж на машині згасло зелене світло, машина спинилася біля них, і шофер відчинив дверцята.

Малюк знав лише назву вулиці, де він жив, а номер будинку забув — звичайно, винен був Інтеграл!

Шофер їхав дуже повільно, щоб Малюк міг впізнати свою браму, дідуган розпитував про Інтеграла, чомусь усміхаючись у бороду, Гена м’яв у руках пластилін і робив з нього зайців. За весь час він встиг зліпити п’ять штук.

— От,— мовив "Неінтеграл", коли Малюкова мама відчинила їм двері, — розгадайте загадку: пішов один, повернулося троє?

Мама не могла відгадати загадку. Вона схлипнула, затуливши обличчя руками.

— Що ж ви,— здивовано ворухнув вусами "Неінтеграл",— тепер уже не треба. Це раніше можна було!

Потім, після пахучого чаю з малиновим варенням, тато сказав, не дивлячись на Малюка:

— Ех, Малюче, знаєш, я все переплутав. Виявляється, Інтеграл — це таке слово, такий знак... З науки, що зветься вищою математикою...

Малюк підвівся і сів на ліжку:

— Знак? А що ж ти, що ж ти сказав — дідуган? Що ж ти сказав — дідуган?! Провалив на екзамені! Навіщо ти сказав?

— Та так... так воно якось трапилось. Ти вже вибач, гаразд? — зніяковіло розвів руками тато і тихо вийшов з кімнати.

Малюк босоніж зіскочив з ліжка і вимкнув світло. Увійшла темрява, але ніщо не зрушилося з місця. Під роялем не шарудів Шурхіт, стіни не коливались. Малюк лежав і дивився в стелю гарячими очима.

Сьогодні йому чомусь зовсім було байдуже до темряви.